

RUS MUSIQASINING JAHON MADANIYATIDAGI O'RNI

Xamitxo'jayeva N.B,

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20080777>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 04-may 2026 yil

Ma'qullandi: 06-may 2026 yil

Nashr qilindi: 08-may 2026 yil

KEYWORDS

rus musiqasi, klassik musiqa, Glinka, Chaykovskiy, Shostakovich, jahon madaniyati, kompozitorlar, meros, sovet davri, modernizm.

ABSTRACT

Rus musiqasi jahon musiqiy merosining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Ushbu maqolada rus musiqasining qadimiy xalq kuylari va pravoslav cherkov qo'shiqlaridan boshlab, klassik va modern kompozitorlarning ijodigacha bo'lgan taraqqiyoti yoritiladi. Glinka, Chaykovskiy, Raxmaninov, Stravinskiy va Shostakovich kabi kompozitorlarning ijodi orqali rus musiqasi qanday qilib jahon madaniyatida mustahkam o'rin egallagani ko'rsatib beriladi.

Insoniyat tarixi davomida musiqa xalqlar o'rtasidagi eng chuqur madaniy muloqot vositalaridan biri bo'lib kelgan. Bu borada rus musiqasi o'zining boy tarixiy ildizlari, milliy ruh va o'ziga xos qadriyatlarini uyg'unlashtirgan noyob maktab sifatida jahon musiqiy madaniyatining ajralmas qismiga aylangan. Uning rivojlanish yo'li qadimiy diniy an'analar va xalq ijodidan boshlanib, Yevropa klassikasi bilan boyidi, so'ngra XX asrning murakkab siyosiy va madaniy muhitida yangi shakllar va ifoda vositalarini topdi.

Rus musiqasining dastlabki shakllari IX–XII asrlarda pravoslav cherkovi xor madaniyati va xalq og'zaki ijodidan shakllandi. Ushbu davrda monofonik diniy kuylardan ko'p ovozli xorlarga o'tish jarayoni boshlandi, bu esa musiqaning murakkablik va ifoda doirasini kengaytirdi. XVII–XVIII asrlarda esa rus musiqasi yevropalik uslublar bilan chambarchas uyg'unlashib, milliy xususiyatlarni yo'qotmasdan, yangi janr va shakllarni o'zlashtirdi.

XVIII asr oxirlarida Pyotr I ning G'arbga ochiqlik siyosati natijasida rus saroylari Yevropa klassikasi namunalariga boyidi, ammo rus musiqasi milliy ruhini saqlab qoldi. Shu davrda Mixail Glinka ilk marotaba rus milliy musiqasining fundamental asoslarini yaratdi. Uning operalari rus xalq qo'shiqlari va tarixiy motivlarni yuksak badiiy ifoda vositasiga aylantirib, milliy musiqa maktabining asoschisi sifatida tanildi.

XIX asrda "Qudratli to'da" deb ataluvchi Balakirev, Kyui, Borodin, Musorgskiy va Rimskiy-Korsakov rus milliy musiqasining oltin davrini boshlab berdi. Ularning asarlarida rus xalq ruhiyati, tarixiy voqealar va slavyan madaniyatining obrazlari yangi, akademik darajada namoyon bo'ldi. Masalan, Musorgskiyning "Boris Godunov" operasi rus xalqining murakkab siyosiy va ijtimoiy hayotini tasvirlasa, Rimskiy-Korsakovning "Shahrizoda" suitasi Sharq va mistik motivlarni musiqada jonlantirdi.

Rus musiqa san'ati o'zining global e'tirofini XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Pyotr Ilyich Chaykovskiy orqali mustahkamladi. Uning baletlari – "Oqqush ko'li", "Щелкунчик", "Uyqudagi malika" – butun dunyo sahnalarida sevimli asarlar sifatida ijro etilib, rus musiqasining yuksak badiiy darajasini ko'rsatdi. Chaykovskiy kompozitsiyalarida milliy ohanglar va Yevropa romantizmi uyg'unlashib, insoniy kechinmalarni chuqur tasvirlab berdi.

XX asr musiqasining siyosiy va madaniy to'siqlariga qaramay, rus musiqa maktabi rivojlanishda davom etdi. Igor Stravinskiy avangard uslubdagi asarlari bilan musiqada inqilobiy o'zgarishlarni boshlab berdi. Uning "Весна священная" baleti tomoshabinlarda kuchli emotsional reaksiyalar uyg'otib, yangi musiqiy tillar paydo bo'lishiga turtki berdi. Shu bilan birga, Sergey Raxmaninov muhojirlikda o'zining romantik va melodiyaga boy uslubini G'arbga olib chiqdi, uning fortepiano konsertlari va simfonik asarlari global repertuarda mustahkam o'rin oldi.

Sovet davrida esa musiqiy ijod siyosiy nazorat ostida rivojlandi, biroq bu davrda Dmitriy Shostakovich va Sergey Prokofyev kabi kompozitorlar murakkab ichki va tashqi muhitda o'z uslublarini yaratishdi. Ularning musiqasi badiiy erkinlik va mafkuraviy cheklovlar o'rtasidagi ziddiyatlarni aks ettirib, XX asr musiqasining yuksak namunalari bilan birga aylandi.

Rus musiqasi faqat kompozitorlar bilan chegaralanmaydi; u shu davrda jahon miqyosida taniqli ijrochilar va dirijyorlar orqali ham kengayib bordi. Vladimir Horowitz, Sviatoslav Richter, Evgeniy Kissin kabi pianistlar, Gidon Kremer va David Oistrakh kabi skripkachilar, Valeriy Gergiyev va Yevgeniy Svetlanov kabi dirijyorlar rus musiqa san'atini global auditoriyaga yetkazishdi.

Bugungi kunda rus musiqasi klassik an'analar bilan birga zamonaviy janrlar – kino musiqasi, elektron musiqa va eksperimental yo'nalishlarda ham faol. Internet platformalari va xalqaro konservatoriyalar rus musiqasining global ta'sirini yanada oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, pravoslav cherkovi xor an'analari, xalq musiqasi va zamonaviy bastakorlik maktablari milliy merosni saqlab, global maydonda yangiliklarni yaratishda davom etmoqda.

Shunday qilib, rus musiqasi nafaqat milliy madaniyat ifodasi, balki butun insoniyatning musiqiy san'ati tarixidagi muhim va qadrlil bo'lak hisoblanadi. Uning tarixi va ijodi orqali milliylik va universal san'at uyg'unligi namunasi sifatida kelajak avlodlarga boy meros qoldirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ю.В. Келдыш (tahrirchi). История русской музыки: В 10 т. — Москва: Музыка, 1983–1994.
2. Л.А. Рапацкая История русской музыки. От Древней Руси до "Серебряного века". — Москва: Флинта, 2013.
3. R.Taruskin Defining Russia Musically: Historical and Hermeneutical Essays. — Princeton University Press, 1997.
4. А.В. Сохор Русская музыкальная культура: Очерки и исследования. — Ленинград: Музыка, 1984.
5. I. Stravinsky Chronicles of My Life. — New York: Norton, 1970.
6. В.А. Светлов Русская музыка XX века: проблемы стиля и художественного метода. — Москва: Сов. композитор, 1991.